

автор | Стасів С. А.,
к. е. н., старший науковий
співробітник, доцент
кафедри біржової
діяльності Національного
університету біоресурсів і
природокористування України

Ринок цукру України: цінове регулювання

Постановка проблеми. Питання кон'юнктури ринку цукру України активно вивчалися відомими вченими та практиками: О. Багатеренком, П. Борщевським, О. Зайцем, М. Коденською, В. Слюсарем, В. Рибачуком, О. Шпицаком, М. Ярчуком та ін. [1, 2, 3, 4].

Мета статті. Аналіз методів цінового регулювання виробництва і реалізації цукру та визначення місця біржі на ринку цього продукту в країні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Виробництво цукру в країні здійснюється з двох видів сировини: цукрових буряків та тростинного цукру-сирцю (табл. 1). Цукрові буряки мають майже виключно вітчизняне походження, тобто вирощуються на українських ланах. Цукор-сирець із тростини, звичайно, завозиться із-за кордону (переважно з Бразилії).

Кожного року Уряд відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» затверджує граничний розмір поставок цукру на внутрішній ринок країни (квота «А»), а потім Міністерство аграрної політики та продовольства України здійснює розподіл цієї квоти між потенційними виробниками (цукровими заводами). Слід зазначити, що в країні щорічно зменшується кількість функціонуючих підприємств. Так, у 2008 р. фактично працювало 70 підприємств, у 2009 р. — 56 заводів, у 2012 р. — 63, а в сезон 2013 р. «запустилось» близько 40 цукроварень із 192 цукрових заводів, що діяли на території України в минулому. Таке різке скорочення функціонуючих

підприємств призводить до зменшення обсягів виробництва бурякового цукру та невиконання встановленої квоти «А» (рис. 1).

Так, у 2009 р. з цукрових буряків було вироблено лише 1271 тис. т цукру при квоті «А» 1984 тис.т, у 2010 р. відповідно — 1546 тис. т і 1892 тис.т і лише

в 2011–2012 роках українські заводи виробили цукру більше встановленої квоти. Випуск бурякового цукру відповідно за роками перевищив квоту на 25 % та 21 %. Проте вже в 2013 р. відбулося різке скорочення площ посівів цукрових буряків, а отже, і зменшення обсягів випуску цукру з нового урожаю

Таблиця 1.

Баланс цукру України¹, тис. т²

	2008	2009	2010	2011	2012
Виробництво цукру-піску – всього	1571	1275	1805	2586	2143
у тому числі: з цукрових буряків	1571	1271	1546	2327	2143
з цукру-сирцю тростинного	0	4	259	259	0
Зміна запасів на кінець року	-477	-561	32	743	161
Імпорт ³	91	92	90	48	10
Всього ресурсів	2139	1928	1863	1891	1992
Фонд споживання	1891	1745	1704	1758	1713
Експорт	103	88	65	51	174
Витрати на нехарчові цілі та втрати	145	95	94	82	105

Джерело інформації:

¹ Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

² Включаючи основні цукромісткі продукти, в перерахунку на цукор.

³ Без урахування імпортової цукрової сировини, використаної для виробництва цукру.

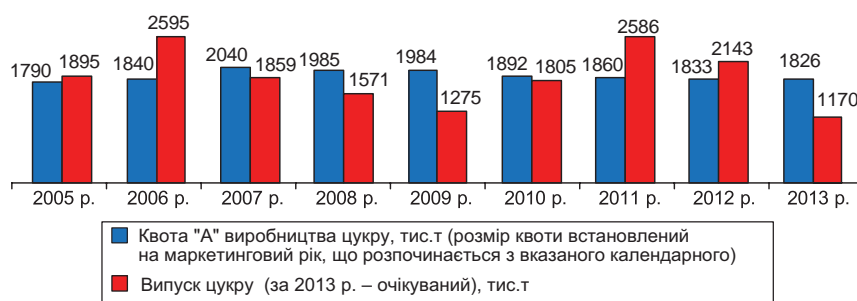

Рис. 1.

Забезпечення потреби внутрішнього ринку України цукром вітчизняного виробництва (квота «А»)

(джерело інформації: дані Національної асоціації цукровиків України)

до 1,2 млн т при встановленій квоті 1826 тис.т.

Крім того, відповідно до умов вступу країни до СОТ в рахунок наповнення квоти «А» включається цукор, випущений з імпортованого на пільгових умовах цукру-сирцю. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2008 р. № 1125 «Про використання цукру, виробленого з цукру-сирцю з тростини, що ввезений в Україну в межах встановленої тарифної квоти» цей обсяг цукру враховується під час визначення обсягу граничного розміру щорічної квоти поставки цукру на внутрішній ринок. У 2010 та 2011 роках із тростинного цукру-сирцю українськими заводами щорічно випускалось 259 тис. т цукру, в 2012 р. вказана тарифна квота не була використана — сирець не імпортувався, відповідно, виробництво цукру тростинного походження в країні не здійснювалось.

Водночас країна фактично «позбавила себе права» на експорт цукру, виключивши із Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» положення про встановлення квоти «В» (граничний розмір поставки цукру за межі України за міжнародними договорами) і «С» (цукор, вироблений понад квоти «А» і «В» і призначений для реалізації виключно за межами країни). Тому на сьогодні виникла гостра необхідність законодавчо прописати напрями використання так званого понадквотового цукру (випущеного цукровими заводами в країні понад квоту «А» з цукрових буряків, цукру-сирцю з тростини, цукрових сиропів, цукрових сумішей). Наприклад, вважати за необхідне його реалізувати за межами митної території країни не пізніше кінця маркетингового періоду або зараховувати в обсяг квоти «А» на наступний маркетинговий рік чи використовувати для виробництва та реалізації харчової продукції на експорт, а також для виробництва біологічних видів палива.

Наразі в Україні державне регулювання цін цукру на оптовому ринку здійснюється відповідно до законів України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 р.

№ 758-XIV та «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV. Перший закон передбачає щорічне визначення Урядом розміру мінімальних цін на цукор — нижньої межі ціни при укладанні угод купівлі-продажу цукру в межах квоти «А» (рис.2).

На 2013/2014 МР постановою Кабінету Міністрів України «Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2013 р. до 1 вересня 2014 р.» затверджено рівень мінімальної ціни на цукор 5613 грн/т при середній ціні реалізації цукру в листопаді 2013 р. 4961 грн/т. А постановою Уряду від 11 грудня 2013 р. № 912 встановлено граничний розмір квоти поставки цукру на внутрішній ринок (квота «А») у період з 1 вересня 2014 р. до 1 вересня 2015 р. обсягом 1811 тис. т і затверджено мінімальну ціну на період з 1 вересня 2014 р. до 1 вересня 2015 р. 5666,4 грн/т (з ПДВ).

Другим законом цукор розглядається як один із об'єктів державного цінового

регулювання, на який встановлюються мінімальна і максимальна інтервенційні ціни, що слугують ціновими індикаторами, які є підставою для прийняття рішення про здійснення товарної та фінансової інтервенції з боку держави на біржовому ринку країни в особі Аграрного фонду України.

Для проведення інтервенційних операцій на цукор Міністерство аграрної політики і продовольства України встановило на цукор-пісок буряковий мінімальні та максимальні ціни (табл. 2). Як свідчить порівняння даних рис. 2 і рис. 3, у 2010–2012 роки на цукор рівень державних мінімальних інтервенційних цін був значно вищим від мінімальних цін для товаровиробників, що завдавало збиток їх інтересам. Причому рівень мінімально допустимих цін на цукор більшою мірою враховував реальну цінову ситуацію на внутрішньому ринку. На сезон 2013 р. розміри мінімальних цін, прийняті за двома законодавчими актами, були узгоджені: прийнято єдине значення 5613 грн за 1 т цукру (з ПДВ) [5].

Таблиця 2.
Інтервенційні ціни на цукор-пісок (буряковий) в Україні,
грн/ т (з урахуванням ПДВ)

Маркетинговий рік	Наказ Міністерства аграрної політики і продовольства України	Мінімальна ціна	Максимальна ціна
2010/2011	від 23 лютого 2010 № 78 із змінами від 4 червня, 21 липня, 15 вересня 2010 р.	6700	7700
2011/2012	від 10 лютого 2011 р. № 17 із змінами від 22 червня 2011 р. № 217	7700	8500
2012/2013	від 14 березня 2012 р. № 125	6000	6800
2013/2014	від 26 червня 2013 р. № 394	5613	7735

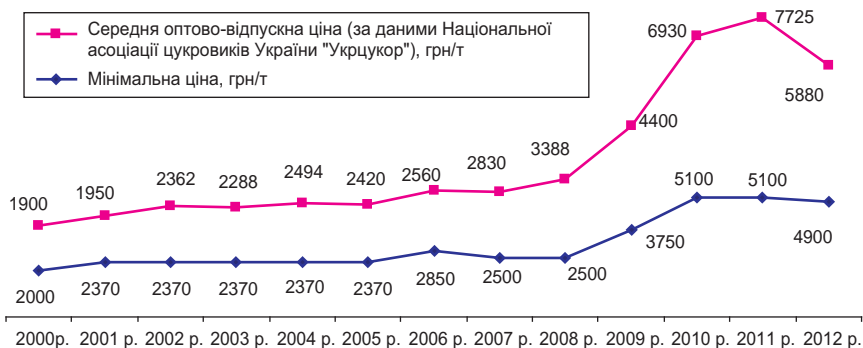

Рис. 2.
Динаміка цін на цукор на внутрішньому ринку України (з ПДВ)
(джерело інформації: дані асоціації «Укрцукор»)

Водночас обсяги інтервенційних операцій на ринку цукру не забезпечують ефективного його регулювання. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, станом на 1 січня 2011 р. в Аграрному фонді зберігалось внаслідок закупівель цукру в 2010 р. 79 тис. т продукції, а обсяг поповнення державного продовольчого резерву склав 54 тис. т. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 р. № 66 затверджено обсяг державного інтервенційного фонду в 2011/2012 маркетинговому році з бурякового цукру-піску в розмірі 247, 6 тис. т. Станом на 1 березня 2012 р. наявні ресурси цукру в Аграрному фонді склали 183 тис. т, у тому числі закуплені в 2011 р. — 113 тис. т. Наприкінці 2012 р. було сформовано державні запаси інтервенційного фонду цукру обсягом 176 тис. т. Для 2013/2014 МР з метою створення передумов для здійснення Аграрним фондом товарних інтервенцій в цілях стабілізації цінової ситуації на ринку цукру Уряд затвердив мінімальний обсяг формування державного інтервенційного фонду з цукру 355,6 тис. т, що відповідає вимогам Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (20 % фонду споживання за попередній маркетинговий рік). Станом на початок липня 2013 р., як засвідчили дані профільного міністерства, в Аграрному фонді знаходилося 180 тис. т цукру. Наразі відбуваються організаційні перетворення на шляху зміни статусу Аграрного фонду з бюджетної установи на публічне акціонерне товариство.

Інтервенційні операції повинні проводитись на Аграрній біржі — державній біржовій установі, створеній у 2005 р. згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України».

А відповідно до світової практики поточні та прогнозні біржові ціни слугують орієнтиром у діяльності виробників і споживачів.

Проте в Україні склалася абсолютно протилежна ситуація: цукром на біржах країни десятиліття взагалі не торгували. У 2000 р., за даними Союзу

бірж України, обсяг реалізованого цукру через біржі країни становив лише 25,1 тис. т (спот — 25,1 тис. т, форвард — 0,1 тис. т), хоча цукровою промисловістю держави було вироблено 1780 тис. т солодкої продукції (1550 тис. т із вітчизняної сировини — цукрових буряків та 230 тис. т із імпортованого цукру-сирцю тростинного), а кількість бірж нараховувала 339 одиниць. У період з 2001 до 2010 років включно за фактом торгових операцій цукор практично «не значився» серед біржових товарів на українських біржах у силу мізерних обсягів продажу. Лише в 2011 р. на біржовому ринку України поживилась торгівля цим товаром.

А слід зазначити, що з липня 2000 р. згідно з Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна» (від 29 червня 2000 р.) біржі отримали право здійснювати укладання та реєстрацію торгових угод на сільськогосподарську продукцію, спрямовану на експорт. У 2010 р. обсяги реалізованої на біржах України аграрної продукції, що в подальшому направлялась на експорт, по ряду видів склали майже 100% усієї біржової торгівлі товару, за винятком цукру, попри наявність в окремі роки надлишків щодо внутрішнього споживання (табл. 1). Однією з причин слід вважати його цінову неконкурентоспроможність.

Проте ситуація щодо законодавчого регулювання послуг з укладання та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів щодо експорту сільськогосподарських товарів змінилась у зв'язку з постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 1254, яка надала право Аграрній біржі здійснювати вказані послуги щодо продукції, зазначеної у підпункті 3.3.1 статті 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (серед якої в тому числі й цукор-пісок буряковий). Тому вся біржова зовнішньоекономічного спрямування діяльність у 2012 р. з лютого до жовтня включно провадилась виключно через Аграрну біржу до втрати чинності згаданої постанови на підставі постанови Уряду від 31 жовтня 2012 р. № 1079.

У цукровому сегменті ринку це були торги на умовах спот — форвардні контракти не використовувались, ф'ючерси щодо агропродовольчих товарів на українських біржах взагалі ще не запроваджувались.

У 2011 р. на Аграрній біржі було продано понад 101,2 тис. т цукру (близько 4 % до загального випуску в Україні), в 2012 р. — 230,5 тис. т (дещо більше 10 % до виробництва) (рис. 3).

У 2011 р. на Аграрній біржі було укладено контрактів на внутрішньому ринку на поставку 92,3 тис. т цукру (менше 4 % до обсягу випуску в країні) та щодо експортних поставок 8,9 тис. т білого цукру. В 2012 р. на Аграрній біржі

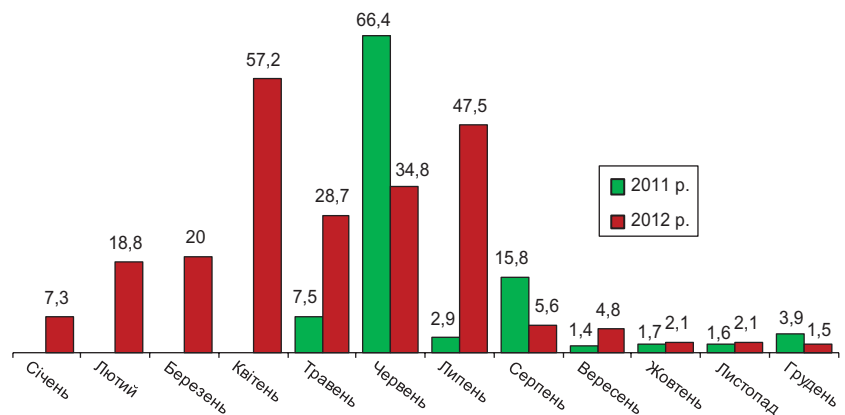

Рис. 3. Обсяги продажу цукру на Аграрній біржі України, тис. т (джерело інформації: звіти Аграрної біржі України)

було здійснено експортних поставок обсягом 230, 5 тис. т цукру. В 2013 р. на Аграрній біржі знову припинилась торгівля цукром, попри те, що експорт цукру з України станом на початок 2013/2014 маркетингового року становив понад 76 тис. т.

Висновки та напрями подальших досліджень

1. У розмірі квоти «А» — поставок цукру на внутрішній ринок України доречно враховувати також імпорту білого цукру до країни (незважаючи на його незначні обсяги: в 2011 р. — менше 2 %, у 2012 р. — 0,5 % до виробництва продукції в країні).
2. Впливовим інструментом врегулювання цінової ситуації на ринку цукру могли б стати державні інтервенційні та заставні операції. Для послаблення зростання цін Уряд України за останні роки прийняв ряд постанов про державні

інтервенції на внутрішньому ринку цукру. Проте у зв'язку з дефіцитом бюджетних коштів обсяги цих операцій були незначними, і тому вони слабо впливали на кон'юнктуру цукрового ринку. Недостатність і несвоєчасність фінансування цього процесу ставить під загрозу виконання Аграрним фондом функцій щодо цінового регулювання, а отже, норм чинного законодавства. Реформування Аграрного фонду з бюджетної установи в фінансову інституцію дасть можливість залучати для виконання функцій цінового регулятора на організованому аграрному ринку кошти не тільки з державного бюджету.

3. Зважаючи на обсяги біржової торгівлі цукром у країні слід констатувати, що українські біржі не є індикаторами цін на ринку цього виду продовольчого товару. Застосування на українських

біржах сучасних інструментів продажу цукру, зокрема ф'ючерсів, відсутнє.

4. Розширення сфери біржової діяльності, застосування розвинених її видів і форм з використанням зарубіжного досвіду слід розглядати як один з пріоритетних напрямів розвитку біржового цукрового ринку країни.

Розвиток біржових відносин сприятиме ефективному розвитку цукрового виробництва України через запровадження прогресивних форм збуту продукції — біржової торговельної діяльності з використанням захисних інструментів від ризиків, зокрема цінових, у вигляді ф'ючерсних контрактів. Запровадження ф'ючерсних контрактів дозволить українським цукроварам хеджувати цінові ризики та планувати свою діяльність на середньо- та довгострокову перспективу.

Список літератури:

1. Багатеренко О.С. Ринок цукру та організація його виробництва / О.С. Багатеренко // Цукор України. — 1993. — № 4. — С. 8–11.
2. Заец А.С. Сахарная промышленность в Украине: становление, развитие, реструктуризация / А.С. Заец. — К.: Наукова думка, 2001. — 327 с.
3. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / Шпичак О.М., Боднар О.В., Кобута І.В. та ін.; за ред. О.М. Шпичака. — К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. — 406 с.
4. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку / Саблук П.Т., Коденська М.Ю., Власов В.І. та ін.; за ред. П.Т. Саблука, М.Ю. Коденської. — К.: ННЦ «ІАР», 2007. — 390 с.
5. Стасіневич С.А. Механізм державного цінового регулювання в цукробуряковому комплексі України / С.А. Стасіневич // Бізнес Інформ. — 2013. — № 5. — С. 172–177.

Розглянуто методи державного цінового регулювання виробництва і реалізації цукру в Україні, зокрема квотування випуску цукру та поставок його на внутрішній ринок країни, затвердження Урядом рівня мінімальних цін на цукор у межах квоти, встановлення мінімальних та максимальних інтервенційних цін на буряковий цукор як об'єкт державного цінового регулювання. Окреслено місце і роль біржової торгівлі на ринку цукру країни. Обґрунтовано пропозиції підвищення дієвості регуляторів цінової ситуації на вітчизняному оптовому ринку продукції.

Ключові слова: ціна, ціноутворення, державне регулювання, цукор, ринок, біржа.

Рассмотрены методы государственного регулирования производства и реализации сахара в Украине, в частности квотирования выпуска сахара и поставок его на внутренний рынок страны, утверждения Правительством уровня минимальных цен на сахар в пределах квоты, определения минимальных и максимальных интервенционных цен на сахар из свеклы как объект государственного регулирования. Обозначены место и роль биржевой торговли на рынке сахара страны. Обоснованы предложения повышения действенности регуляторов ценовой ситуации на отечественном оптовом рынке продукции.

Ключевые слова: цена, ценообразование, государственное регулирование, сахар, рынок, биржа.

The methods of state regulation of production and sale of sugar in Ukraine, in particular sugar quota issue and its supply to the domestic market of the country, approval by the Government to minimum prices for sugar within the quota for determining the minimum and maximum intervention prices of sugar beet as an object of state regulation. Designated place and role of stock trading in the sugar market of the country. The proposal for increasing the effectiveness of regulators price situation in the domestic wholesale market products.

Key words: price, pricing, government regulation, sugar, market, stock market.